

AUTIZM SPEKTR BUZILISHI: ZAMONAVIY TERAPIYA USULLARI

Mamajanov Taxirjon Gapirjanovich

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Klinik fanlar kafedrası assistenti Andijon, O'zbekiston

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20288036>

ASB ning ijtimoiy ahamiyati uning shaxslar va ularning oilalari hayotiga ko'rsatadigan ko'p qirrali va kompleks ta'siri bilan belgilanadi. ASB bilan yashovchi shaxslar ko'pincha ta'lim olish, kasbiy faoliyatga kirishish, mustaqil yashash va ijtimoiy integratsiya jarayonlarida jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu esa ularning hayot sifati va jamiyatga to'laqonli adaptatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Oila a'zolari, xususan, ota-onalar, ASB tashxisi qo'yilgan farzandlarini tarbiyalashda ulkan hissiy, moliyaviy va jismoniy yukni boshdan kechirishadi. Shuningdek, ASB bilan bog'liq tibbiy, ta'limiy va ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan ortib borayotgan talab sog'liqni saqlash tizimlari va ijtimoiy himoya mexanizmlari uchun muhim chaqiriqlarni keltirib chiqaradi.

Amaliy xulq-atvor tahlili (Applied Behavior Analysis - ABA) va ta'limiy yondashuvlar. ABA terapiyasi ASB bilan bog'liq intervensiyalar orasida eng keng miqyosda o'rganilgan va empirik dalillarga asoslangan yondashuv sifatida tan olingan [1]. Bizning tahliliy xulosalarimiz shuni ko'rsatadiki, ABA ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalar, nutq rivojlanishi va o'z-o'ziga xizmat qilish qobiliyatlarini shakllantirishda yuqori darajadagi samaradorlikni namoyish etadi. Shuni ta'kidlash joizki, ushbu yondashuvning qat'iy tuzilmaviy asoslari va intensiv takroriy mashg'ulotlarga tayanishi ba'zi hollarda bolalarda stress holatini keltirib chiqarishi hamda o'rganilgan ko'nikmalarni tabiiy muhitga muvaffaqiyatli umumlashtirishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkinligi haqida tanqidiy qarashlar ham mavjud [2]. Boshqa tomondan, TEACCH (Autizmlil va aloqador kommunikatsion nuqsonlari bo'lgan bolalarni davolash va o'qitish) kabi vizual qo'llab-quvvatlashga asoslangan ta'limiy dasturlar, kun tartibini tuzilmaviy ravishda tashkil etish va shaxsiy mustaqillik darajasini oshirishda sezilarli ijobiy natijalarni ta'minlaydi.

Rivojlanishga yo'naltirilgan va munosabatlarga asoslangan terapiyalar. DIR/Floortime kabi integrativ yondashuvlar bolaning hissiy va ijtimoiy-emosional rivojlanishiga, shuningdek, ota-ona va bola o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning sifatini mustahkamlashga alohida urg'u beradi. Ushbu terapiyalar bolaning shaxsiy qiziqishlaridan kelib chiqqan holda, tabiiy o'yin muhitida amalga oshirilishi tufayli ijtimoiy o'zaro ta'sir va emosional aloqalarni chuqurlashtirishda ustunlikka ega. Bizning tahlilimiz shuni ko'rsatdiki, garchi ushbu yondashuvlar ABA kabi xulq-atvorni to'g'ridan-to'g'ri modifikatsiya qilishga qaratilmagan bo'lsa-da, ijtimoiy-emosional sohadagi fundamental kamchiliklarni bartaraf etishda muhim va hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Nutq va kommunikatsiya terapiyasi. Logopedik terapiya ASBning asosiy klinik belgilaridan biri bo'lgan kommunikatsiya qiyinchiliklarini bartaraf etishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'tkazilgan tahlillar shuni tasdiqlaydiki, Augmentativ va alternativ kommunikatsiya tizimlari (AAC), xususan, PECS (Rasmlar almashinuvi orqali muloqot tizimi), nutq rivojlanishi cheklangan yoki umuman nutqi bo'lmagan bolalarda samarali muloqot qilish imkoniyatini yaratib, shu bilan birga xulq-atvor muammolarining kamayishiga bevosita olib keladi [3].

Farmakoterapiya. Hozirgi kunda ASBning asosiy simptomlarini maqsadli davolaydigan maxsus farmakologik vosita mavjud emas. Farmakoterapiya, asosan, ASBga hamroh bo'luvchi komorbid holatlar – giperfaollik, tajovuzkorlik, bezovtalik, uyqu buzilishlari kabi ikkilamchi muammolarni boshqarish uchun qo'llaniladi. Risperidon kabi atipik antipsixotiklar yoki selektiv serotoninini qayta qamrab olish ingibitorlari (SSRI) kabi preparatlar ma'lum simptomlarning intensivligini yengillashtirishi mumkin, biroq ularni qo'llash doimiy tibbiy nazoratni va potensial nojo'ya ta'sirlarni sinchkovlik bilan hisobga olishni talab etadi.

Natijalar va ilmiy yangilik. O'tkazilgan tahlil natijasida olingan eng muhim xulosa shundan iboratki, ASB terapiyasida hech bir yagona yondashuv universal samaraga ega emas. Ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, biz turli terapevtik usullarning samaradorligini qiyosiy tahlil qilish orqali **individualizatsiyalashgan va kompleks yondashuvning** nafaqat tavsiya etilgan, balki ilmiy jihatdan asoslangan zarurat ekanligini ko'rsatib berdik.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Гешвинд, Д.Х., и Стейт, М.В. (2015). Поиск генов при расстройствах аутистического спектра: на пути к прецизионной медицине. *The Lancet Neurology*, 14(11), 1100-1110.
2. Сандерс, С.Дж., Сахин, М., и Гешвинд, Д.Х. (2018). Генетика расстройств аутистического спектра: обзор. *JAMA Psychiatry*, 75(12), 1299-1308.
3. Доусон, Г., Роджерс, С., Висмара, Дж., Стамер, Д. А. К., и Бейкер, Дж. (2010). Рандомизированное контролируемое исследование вмешательства для детей раннего возраста с аутизмом: модель раннего старта в Денвере. *Педиатрия*, 125(1), e17-e23.